

LATVIJAS PSR VALSTS PRĒMIJAS LAUREĀTS JĀNIS NIDRE,

L. BALOĒA, FOTO.

Dokumentālista darbs

attiecīgu notikumu tiek uzkrāti dokumenti, aculiecinieku stāstījumi, tos pēti un savstarpēji salīdzina, jo uz atsevišķu rakstisku vai mutvārdu liecību vien nevar paļauties. Tā ne vienmēr sniedz precīzu vēsturisku patiesību. Daži piemēri. Ļeningradā Oktobra revolūcijas arhīva darbinieki apgalvoja, ka 1917. gada augustā Pēteris Stučka bijis viens no Korniļova sagrāves organizētājiem Petrogradā. Pārbaudot šo ziņu pēc mūsu vietējiem dokumentiem, izrādījās, ka Stučka šajā laikā bijis Rīgā un, kad sākās vācu iebrukums, kājām devies uz Inčukalnu. Vai arī: kāda aculieciniece man pastāstīja epizodi no savas mazotnes. Viņas tēvs, Daugavas plosnieks, kopā ar saviem biedriem palīdzējis Stučkam 1920. gadā nelegāli nokļūt Latvijā. Vecāku mājas atradušās Daugavas krastā starp Krustpili un Pļaviņām. Tur tad arī pietājis pļots ar pāri robežai atbraukušo Pēteri Stučku. Izrādījās, ka tas nav noticis, jo kopš 1919. gada jūlija, kad Stučka atstāja Latviju un uzsākās darbu Tieslietu tautas komisariātā, saglabājušies pieraksti par katru viņa aizvadīto dienu un stundu. Taču stāstījums bija tik krāsains, ar tik lielu pārliecības spēku, ka šo epizodi tomēr izmantoju, grāmatas pēdējā nodaļā stāstīdams par nelegālistu ceļu pāri robežai uz buržuāzisko Latviju.

Praksē esmu pārliecinājies, ka laika-biedru atmiņas nevar krāt interviju veidā. Lai atrastu stāstījumu, jāatrod kāda neitrāla situācija, jāpavada kopā ilgāks laika posms, jo pretējā gadījumā cilvēks nevilus cenšas pielāgoties jautātajam, cenšas uzminēt, kādu atbildi no viņa gaida, un tā stāstos bieži vien iekļūst avīzēs vai citos publicējumos lasītā pārfrazējums.

Vācot materiālus, man daudz palīdzēja brīvprātīgie korespondenti — ilggadējais Vitebskas iedzīvotājs Jurijs Hanins, kas, uzzinājis par manu mērķi, sāka sūtīt vēstules, kurās sīki un precīzi aprakstīja Stučkas trimdas laiku, un Stučkas līdzgaitnieka Mečislava Kozlovskā dēls, jurists un žurnālists Jurijs Kozlovskis, kas sūtīja man dokumentu kopijas no tēva personīgā arhīva, pats valrākkārt ieradās Rīgā.

Tāpat par sniegtajām ziņām esmu pateicīgs revolūcijas cīņu veterāniem Martai Krustiņsonai, Paulīnei Olmanei, Jānim Ratniekam, Ernestam Sietļinsonam, Jānim Vilkam, LKP CK Partijas vēstures institūta direktora vietniekam Sigurdam Ziemeļim un citiem.

Otrkārt, rakstniekam jāvelc tas, ko var nosaukt par restaurētāja darbu glezniecībā. Pēc faktiem, atmiņu uzskicējumiem utt. jāatjauno laikmeta ekonomiskā politiskā aina un sabiedrības ētiski morālā seja, turklāt to nevar darīt šauri, tikai attiecībā uz darba galveno varoni. Tas jādara plašā mērogā — jāpēta laikmeta politiskās cīņas, kultūras intereses, sadzīves ierāšas u. tml. Man izveidojusies sava metode. Atsevišķas lielas papīra loksnes sadala pa gadiem, mēnešiem un atsevišķām dienām, iedala rakstu atbildes uz jautājumiem, kas attiecīgajā laika posmā noticis Latvijā, Krievijā,

saglabāšana ierobežo mākslinieciskās izteiksmes spējas?

— Tā tikai darbu padara grūtāku. Dokumentālā literatūra ir literatūra, un prasības pret to, tāpat kā vērtējuma kritērijos, nav atšķirību.

Kāds būs dokumentālista ceturtais uzdevums? Tas ir šodien aktuālas vēsturiskas patiesības akcentējums. Jāizvērtē vesela virkne faktu atkarībā no tā, ko tie spēj dot galvenās idejas atklāšanai. Tas ir viens no visgrūtākajiem darbiem, jo bez visa cita šajā gadījumā man bija jāapgūst revolucionārās kustības vēsture dažādos posmos ne tikai vienā zemē, bet visas pasaules mērogā. Lielie revolucionāri savā darbībā balstījās uz visu iepriekšējo posmu atziņām un atklāsmēm. Lai to pilnībā apgūtu, viena cilvēka mūža ir par maz.

— Kādu mūsu revolucionārās kustības vēstures posmu izgaismojumu literatūrā jums gribētos redzēt vispirmām kārtām un kā tas varbūt saistās ar jūsu paša turpmākajiem literārajiem nodomiem?

— Revolucionārās kustības vēsture mums ir literāri neapgūts lauks, sākot jau no pašiem pirmajiem Latvijas darbaļaužu sabiedriskās apziņas pamošanās brīžiem. Mēs diezgan labi pazīstam pasaules vēsturi, bet nepiedodami slikti zinām savas tautas vēsturi. Tā būtu jāpēta, sākot no brīža, kad darbā nomāktais kalps ar ogli uz saimnieka klēts durvīm uzrakstīja vārdu «brīvība» un par to samaksāja ar savu jau tā minimālo brīvību. Latvijā iedzīvotāju polarizācija notika agri. Kādā no saviem rakstiem Stučka atzīmē, ka Latvijā proletariāts ir vecāks par pašu kapitālistisko iekārtu. Vācu publicisti raksta, ka Latvija no laika gala bijusi «buntavnieku perēklis»...

Mēs pletiekami nenovērtējam arī savas tautas izcilās vēsturiskās personības, tādas kā Jānis Ziemeļis-Bērziņš, neparastas erudīcijas cilvēkus, kam starptautiskajā revolucionārajā kustībā bija nealstājama loma. Līnards Laicēns par buržuāzisko Latviju rakstīja: «Tā ir sēta bez pasaules.» Šo «sētu bez pasaules» mēs diemžēl turpinām sava kultūras mantojuma apgūvē un izmantošanā. Revolucionāro notikumu interpretācijā jāatbrīvojas no provincālisma.

Mani mudina vēlēšanās atspēkot domu, ka šķiru cīņas izpausmes Latvijā sākās tikai tad, kad latviešu inteliģence bija iepazīnuši Rietumeiropas revolucionārās mācības. Prasību pēc taisnības praksē izvirzīja latviešu lauku proletārieši vēl pirms tam, kad pirmā latviešu inteliģence par sociālisma mācību bija dzirdējusi ģimnāzistu sanāksmēs.

Domāju par sešdesmito gadu kalpu dumpjiem Latvijā. Konkrēti darbība saistās ar Krustpils apkaimē, baronu Korfu dzimtas īpašumos, notikušajiem zemnieku nemieriem, kad pirmo reizi zemnieki ievēlēja savu pagasta «valdišanu» un nolēma, ka zeme pieder tiem, kas to apstrādā.

Ar J. NIEDRĪ runāja
I. JANAITIS